

Anahtar Sözcükler

Televizyon haberleri, hava olayları, metin yapısı, altdil, meteoroloji dili

Keywords

Television news, weather events, text structure, sublanguage, language of meteorology

Güven, M. (2022). Televizyon haberlerinde hava olayları ve etkileri: metin yapısı ve altdil. *Dil Dergisi*, 173 (1). 49-74.

TELEVİZYON HABERLERİNDE HAVA OLAYLARI VE ETKİLERİ: METİN YAPISI VE ALTDİL

WEATHER EVENTS AND THEIR EFFECTS IN TELEVISION NEWS: TEXT STRUCTURE AND SUBLANGUAGE

• Mine Güven

Prof. Dr., Doğu Üniversitesi, guvenmine@outlook.com.tr

Öz

Bu çalışmada, hava koşullarının insan yaşamı ve fiziksel ortam üzerindeki etkilerini konu alan TV haber metinleri, konuya özgü bir altdil oluşup oluşmadığının belirlenmesi amacıyla nitel yöntemle çözümlenmiş olup metinlerin yapısı, kullanılan sözcüksel ve/veya dilbilgisel anlatım olanakları ve bunları biçimlendirmiş olabilecek kısıtlar saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın veritabanı, Eylül 2019-Şubat 2020 tarihleri arasında TRT Haber-İşitme Engelliler Haber Bülteni'nde yayınlanmış 27 adet haberden oluşmaktadır (toplam 1.845 saniye/352 birim/2.987 sözcük). Bu haberlerin, giriş ve gövde olmak üzere iki bölümden oluştuğu, giriş bölümünde haberin anahtarlarının sıralandığı, gövdedeyse 5N1K (kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve neden?) sorularının yanıtlandığı gözlemlenmiştir. Bu metin yapısı nedeniyle, bilgi yapısının girişte kısmen bozulduğu, dolayısıyla da aynı konuyu sürdürmeyi sağlayan özne görevindeki boş adların görece olarak daha az sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Gövdede konuya özgü sözcüksel ve/veya dilbilgisel yapıların görece sıklığının arttığı, çeşitli eşdizimli örüntülerin ve kalıplaşmış yapıların ortaya çıktığı saptanmıştır. Hava olayının hangi bölgede/yerleşim biriminde, hangi zaman diliminde, ne kadar sürdüğü; yağış varsa, yağışın türü, şiddeti ve yere/zamana göre değişkenlik gösterip göstermediği öncelikle aktarılan bilgilerdir. Hava olayının gündelik yaşamı ve/veya fiziksel çevreyi hangi biçimde

Abstract

This paper focuses on TV news texts about the effects of weather conditions on human life and physical environment, and presents a qualitative analysis with respect to text structure, lexical and/or grammatical means of expression, and any constraints which might have shaped them, in an attempt to determine whether or not a subject-specific sublanguage has been formed. The database consists of 27 news items from the TRT News Bulletin for the Deaf and Hard-of-Hearing broadcast in the period between September 2019 and February 2020 (a total of 1,845 seconds/352 units/2,987 words). It has been observed that these items consist of two parts, namely the lead-in, where an outline of the news is presented, and the package, where the answers to six questions (who, what, where, when, how and why?) are found. This text structure seems to lead to a partially deformed information structure in the lead-in, which in turn causes a relatively lower frequency of null subject pronouns, which are employed to maintain the topic. In the package, subject-specific lexical and/or grammatical structures seem to have become relatively more frequent, and various co-occurrence patterns and frozen structures have emerged. What seems to have priority is the rendition of information concerning the location, time and duration of the weather event as well as the type, intensity, and possible time-/location-bound variation of

etkilediğinin anlatılması ise özellikle eylem-adöbeği eşdizimliliklerinin oluşması dolayısıyla daha kısıtlı bir söz dağarcığının kullanılmasına yol açmıştır. Ancak, sözdizimsel çeşitlilik bakımından genel dilden ayrışma veya görece yalınlaşma söz konusu değildir. Özgül bir anlamsal alana ait olup kısıtlı bir söz dağarcığı içermeleri nedeniyle, veri tabanındaki haber metinlerinde meteoroloji uzmanlık dilinden etkilenmiş bir altdil olduğu ileri sürülebilse de sözdizimsel çeşitlilik bakımından genel dil özellikleri gözlemlenmektedir. Bunun olası nedenleri arasında (i) TV haberlerinin genel izleyici kitlesince kolayca anlaşılır olmasının beklenmesi ve (ii) metinlerin yerleşik metin yapısı ve kurumun benimsediği haber söylemine uygun biçimde üretilmesi sayılabilir.

precipitation, if any. The emergence of verb-noun phrase collocations especially and the consequent use of a more limited lexicon seem to have been a result of expressing how weather events affect daily life and/or the physical environment. However, in terms of syntactic diversity, a departure from the general language or a relative simplification does not seem to have occurred. Belonging to a specific semantic field and containing a limited lexicon, the news texts in the database may be argued to involve a sublanguage influenced by the specialist language of meteorology; however, in terms of syntactic diversity, features of the general language are observed. This may be accounted for by the fact (i) that TV news are expected to be easily understood by the general audience and (ii) that such texts are produced based on a conventionalized text structure and the news discourse adopted by the institution.

1. Giriş

Hava durumu, belirli bir yer/zamanda ve bir süreliğine etkisini gösteren atmosfer koşulları olup 6 meteoroloji ögesinin (sıcaklık, basınç, yağış, rüzgar, nem ve bulutluluk) ölçülen değerlerine dayanılarak tanımlanmaktadır. Bu ögeler bir araya geldiğinde ortaya çıkabilecek olumsuz hava koşulları (örn. kar tipi, kasırga) bilindiğinden hava tahmin raporlarında gerekli uyarılar yapılabilmektedir. Yine de bu tür olağandışı hava koşulları, gündelik yaşamı etkilemekle kalmayıp (örn. ulaşımda aksama, elektrik kesintisi) zaman zaman can ve mal yitimine de neden olabilmektedir. Televizyon (TV) ortamında, gerçekleşmesi beklenen hava koşulları gün boyunca yinelenen hava durumu bültenlerinde sunulurken olağandışı hava olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz sonuçlaraysa (örn. su baskını, çığ) haber bültenlerinde yer verilmektedir.

Bu çalışmada, hava koşullarının insan yaşamı ve fiziksel ortam üzerindeki etkilerinin aktarıldığı TV haberlerinde başvurulan sözcüksel ve/veya dilbilgisel anlatım olanakları ile haber metnini/dilini biçimlendiren kısıtlar araştırılarak TV haber metinlerinde konuya özgü bir altdil oluşup oluşmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma şu biçimde düzenlenmiştir. Öncelikle, TV haber metinlerinin temel özellikleriyle altdil kavramı kısaca tanımlanmıştır. Daha sonra, bu çalışma için oluşturulan veri tabanı, nitel yöntemle ayrıntılı olarak çözümlenerek haberi oluşturan “kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve neden” soruları (5N1K) yanıtlanırken başvurulan sözcüksel ve/veya dilbilgisel yapılar saptanmaya çalışılmıştır. Son olarak, bulgular özetlenerek ilerideki araştırmalarda ele alınabilecek konulara değinilmiştir.

2. TV Haber Metinleri ve Altdil

Haberin; içerik, üretim süreci, erek kitle gibi çeşitli yönlerine odaklanan farklı tanımları bulunmaktadır. Özellikle TV ortamında, zaman kısıtı dolayısıyla gazetelere göre daha az sayıda haber verilebildiğinden haber seçimi öne çıkmaktadır. Olası haber konuları arasından bir seçim yapılırken yayıncı kuruluşun benimsediği değerlerle varsayılan izleyici profilinin talep ve ilgilerinin yanısıra haber değeri de göz önünde bulundurulmaktadır (Ünlüer, 2016, s. 140-142). Bu çalışmanın konusunu oluşturan olağandışı hava koşulları da herkesin ilgisini çekebilecek, geçerli olduğu süre boyunca çok sayıda kişiyi etkileyebilecek sonuçları bulunan, önemli bir konudur. Bu çalışmanın kısıtlı kapsamında çözümlenecek olan haberlerin tamamı, geleneksel TV haberi tanımına (örn. Bliss, 1994) uygun biçimde iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, spiker tarafından canlı olarak okunan ve haberin ana hatlarını sunan kısa bir metinden oluşmaktadır. Gövde bölümündeyse yayın öncesinde üretilmiş ve 5N1K sorularının yanıtlandığı bir bütünlük oluşturan haberin kendisi sunulmaktadır.¹ Bazı gövdelerde, görüntülere eşlik eden bir anlatımla

1 Bu yazıda geçen bazı terimlerin İngilizce karşılıkları şunlardır: anlatımsal (*expressive*), başsözcük (*lemma*), eşdizimlilik (*collocation*), eşdizimli örüntü (*co-occurrence pattern*), eşgönderimli (*coreferential*), giriş (*lead-in*), gövde (*package*), içerik sözcükleri (*content words*), kalıplaşmış (*frozen*), konu (*topic*), öngönderimli (*cataphoric*), sözcükbirim ayırma (*tokenization*), sözcüksel/dilbilgisel bağlaşıklık (*lexical/grammatical cohesion*), üstanlamlık (*superordinate*) ve yorum (*comment*).

(spiker veya dış ses) yetinilirken bazılarındaysa olay yerinden bilgi veren bir muhabir veya çeşitli kişilerle görüşmeler de bulunmaktadır.

Alddil kavramı, 1970'li yıllardan başlayarak doğal dil işleme alanında tartışılmıştır (Kittredge, 1982; Lehrberger, 1982; Sager, 1986). Kısıtlı bir alanda kullanılan dilin eksiksiz bir biçimde çözümlenmesinin genel dilin yapısına ışık tutacağı düşünülse de bir altdil dilbilgisi, ölçünlü dilin bir alt-dilbilgisi değildir (Lehrberger, 1982, s. 102). Bir başka deyişle, herhangi bir altdilde geçerli olan dilbilgisi kuralları, genel dilde kabul edilebilir olmayabilir; genel dilde kullanılan bazı yapılar da altdilde bulunmayabilir (Sager, 1986, s. 4).² Özellikle bilimsel/teknik alanlarda, belirli bir konuda çalışan veya bir meslek topluluğunun üyesi olan kişilerin dilinde zamanla birtakım kurallar (örn. eşdizimli örüntüler, tümce türleri, bilgi yapısı) ortaya çıkıp yerleşmektedir (Sager, 1986).

Alddil tanımlayıcı özellikleri arasında, kısıtlı bir konuda olma, sözcüksel, sözdizimsel ve anlamsal kısıtlara tabi olma, genel dilbilgisi kurallarından sapma, bazı yapıların yüksek sıklığı, metin yapısı ve özel simge kullanımı bulunmaktadır (Lehrberger, 1982, s. 102). Sözcüksel anlam açısından, işlevsel sözcüklerde kısıtlama olmasa da anlam yükünü taşıyan ad ve eylemler kısıtlı olabilir (Lehrberger, 1982, s. 83). Kalıplaşmış yapılar, ölçü yapıları, çeşitli eşdizimlilikler ortaya çıkabilir (örn. hava tahmin raporlarında değerleri, yağış türlerini, şiddete göre değişkenliği ifade eden terimler) (Kittredge, 1982, s. 116; Lehrberger, 1982, s. 91; Goldberg, Kittredge ve Polguère, 1988, s. 478-479). Aynı anlamı ifade eden farklı sözdizimsel yapılar bulunabileceği gibi hangi sözcüklerin beraber kullanılabileceği konusunda kısıtlar oluşabilir (Kittredge, 1982, s. 125; 111; Lehrberger, 1982, s. 87; Gross, 1997, s. 3). Sözcüksel bulanıklık tamamen ortadan kalkmasa da çokanlamlılığı azaltan anlamsal kısıtlar bulunabilir (Lehrberger, 1982, s. 85). Sözdizimsel kısıtlar açısından, farklı altdilde üretilmiş metinlerin, zaman/görünüş/kiplik ifadeleri, tümce kipi, yantümce çeşitliliği ve sözcüksel/dilbilgisel bağlaşıklık gibi ölçütler bakımından değişkenlik gösterdiği saptanmıştır (Kittredge, 1982, s. 127-128). Metin yapısıysa hem metnin kimler tarafından, hangi kullanıcı kitlesi için üretildiğinden, hem de metnin hangi ortamda sunulacağından etkilenmektedir (Chandioux, 1976, s. 129; Kittredge, 1982, s. 107).

Alddil çalışmaları sayesinde, özellikle makine çevirisi (örn. TAUM-MÉTÉO; Chandioux, 1976) ve yapay metin üretiminde (örn. MARWORDS; Goldberg, Kittredge ve Polguère, 1988) olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu iki çalışmanın ortak özelliği ise (sinoptik) meteoroloji diline odaklanmış olmalarıdır. TAUM-MÉTÉO projesinde, Kanada'da merkezi olarak üretilen İngilizce günlük hava tahmin raporları, tamamen otomatik olarak Fransızcaya çevrilmiştir. Yine Kanada'da gerçekleştirilen MARWORDS projesindeyse İngilizce deniz hava tahmin raporları çözümlenerek bu raporların yapay olarak üretilmesine çalışılmıştır.

2 Bazı çalışmalarda altdil dilbilgisi yerine yerel dilbilgisi terimi yeğlenmektedir (örn. Gross, 1997; Hunston, 2013).

3. Veri Tabanı, Yöntem ve Çözümleme

Bu çalışmanın veri tabanı, Eylül 2019-Şubat 2020 tarihleri arasında TRT Haber-İşitme Engelliler Haber Bülteni'nde yayınlanmış olup hava olaylarına ve etkilerine odaklanan 27 adet haberdan oluşmaktadır (Bkz. Tablo 1). Bu özel bültenin seçilmiş olmasının nedeni, öteki bültenlere göre daha fazla zaman kısıtına tabi olmasıdır. Yaklaşık 10 dakika süren bu günlük bültenlerde toplam ortalama 7-8 haber sunulabildiğinden en çarpıcı veya gündemi belirleyen haberler seçilmekte olup olabildiğince kısa ve öz metinler yoluyla yoğun bilgi aktarımı gerçekleştirilmektedir.³ Ses ve görüntü olarak kaydedilen haberler, altyazılar ve görsellerle ilgili çeşitli notlar da alınarak ayrıntılı bir biçimde çevriyazıya dönüştürülmüş ve nitel yöntemle çözümlenmiştir.⁴ Çevriyazı metni, toplam 352 birimden oluşmaktadır. Bu birimlerin büyük bölümü, Ölçünlü Türkçeye (ÖT) uygun olarak, önceden hazırlanmış tümcelerden oluşmaktadır. Öte yandan, kurum dışından kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerde (27 birim) doğal konuşma dili özellikleri görülmektedir.⁵ Türkçede hava olaylarının etkilerinin nasıl ifade edildiğini saptamaya yönelik veri çözümlemesinin bulguları aşağıdaki bölümlerde sunulmuştur.

3.1. Veri Tabanındaki Birimlerle İlgili Genel Gözlemler

Veri tabanındaki en uzun birim 22 sözcük, en kısa birimse 2 sözcükten oluşmaktadır. 4 ila 12 sözcükten oluşan birimlerin oranıysa %78,41 (276/352) olarak hesaplanmıştır (Bkz. Şekil 1). Olumlu düz tümcelerin (343/352 (%97,44)) ağırlıklı olduğu veri tabanında emir ve soru tümcesi bulunmamaktadır.⁶ Çekimli yüklemelerin 332'si (%94,32) eylem, 20'si (%5,68) adsıdır. Görüşmelerden gelen birimler göz ardı edildiğinde haber metinlerinde sadece *-DI*, *-(y)DI*, *-(I)yor*, *-Ø* ve *-(y)AcAk* zaman/görünüş eklerinin kullanıldığı ve gözlenen sıklığa bakıldığında konuşma anına göre geçmişte kalan olayların aktarımına öncelik tanındığı anlaşılmaktadır (*-DI/- (y)DI*; 264/352 (%75)) (Bkz. Tablo 2).

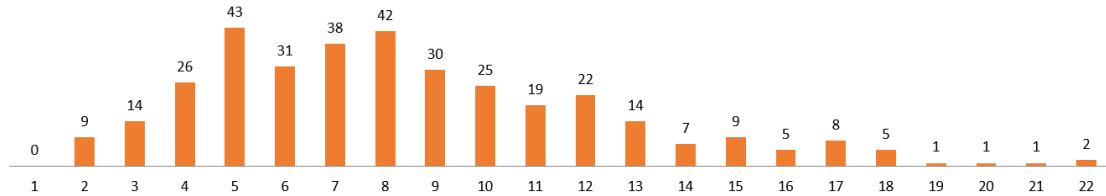
3 Haber metni üzerindeki zaman kısıtını arttıran bir başka etmense spikerlerin dudak okuma ve/veya işaret dili çevirisini kolaylaştırmak amacıyla sözcükleri dikkatle seslendirip konuşma hızlarını yavaşlatmalarıdır. Veri tabanındaki ortalama konuşma hızı, dakikada 97,14 sözcük olarak hesaplanmıştır (2.987 sözcük/30,75 dk).

4 TRT Haber'in (www.trthaber.com) ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün (MGM) (www.mgm.gov.tr) internet sitelerinde yer alan bazı metinlerden de karşılaştırma amacıyla yararlanılmıştır.

5 Bu konuşmalar 2'si kadın 7 farklı kişiye aittir. Bu kişilerden 5'i ÖT, (Ardahan ve Erzurum'da görüşülen) 2'si ise yerel ağız özellikleri göstermektedir. Bir bakanın konuşmasından alınan kesitteki 5 birimse tahminen önceden yazılmıştır.

6 Çekimli yüklemi olumsuz olan 9 birimin 7'sinde *-A-mA* olumsuz yeterlik ekiyle koşullar nedeniyle gerçekleştirilemeyen hizmetler (örn. vapur seferleri, eğitim) anlatılmıştır. Öteki 2 birimdeyse (43a)'daki deyimsel yapı (*arat-ma-*) ve (i)'deki kalıplaşmış tümce yer almıştır.

(i) Olayda ölen ya da yaralanan ol-ma-di. (1223b09s)

Şekil 1: 352 birimde birim başına düşen sözcük sayısı dağılımı

Saygın bir yayın kuruluşu tarafından, özenle hazırlanmış metinlerde dilbilgisel olmayan öğelerle nadiren karşılaşılması beklenebilir. Gerçekten de, veri tabanındaki tek dilbilgisi yanlışı, (1)'deki anatümce yüklemine gerektirdiği *-(y)AcAK* adlaştırma ekinin yerine *-mA* kullanılmış olmasıdır. (2)'deki *-(y)A başla-* olması beklenen *-(y)I* durum ekiyse seslendirme sırasında gerçekleşmiş bir dil sürçmesi olabilir.⁷ Öte yandan, hazırlıksız konuşan bir karayolları görevlisine ait (3)'teki *-Ip* yapıları yüklemle uyumlu değildir.

- (1) Sıcaklığın 1 dereceye kadar düş-me-si tahmin ediliyor. (0113a06s)⁸
- (2) Amerika Birleşik Devletleri'nin güney kıyılarını da etkile-me-si beklen-en Dorian kasırgası Bahamalar'ı vur-ma-yı başladı. (090401s)
- (3) Sürekli işte burada yolu temizle-yip tuz at-ıp vatandaşın mağdur olma-ma-sı için 24 saat buradayız. (112810g)

352 birim, sözdizimsel yapılarına göre şu kümeler ayrılmıştır: (i) (21'i görüşmelerden olmak üzere) toplam 215 adet basit tümce (%61,08); (ii) (4'ü görüşmelerden) 96 adet 1'er yantümceli birim (%27,27); (iii) (1'i görüşme) 25 adet 2'şer yantümceli birim (%7,1); (iv) (1'i görüşme) 5 adet 3'er yantümceli birim (%1,42) ve (v) 1 adet 4 yantümceli birim (%0,28) (Tablo 3). Ayrıca, Tablo 3'te gösterilmeyen (i) dolaysız aktarım içeren 2 birim (%0,57); (ii) eşbağlanmış 2 *-(y)sA* içeren 1 birim (%0,28) ve (iii) 2'şer yüklemli 7 birim (%1,99) saptanmıştır. (4)'teki dolaysız aktarım, bir ad tamlamasının parçası, (5)'tekiyse *de-* eyleminin nesnesi görevindedir. (Birinci *dA* biçimbirimi gereksiz olduğundan yadırgatıcı olan) (6)'da ise belirteç görevli iki *-(y)sA* yantümcesi ve ile eşbağlanmış. 2'şer yüklemli birimlerden bazıları (7-11)'de sunulmuştur. (7)'de *ama* ile eşbağlanmış yüklemelerin özneleri ayrı olsa da yer tümleçleri ortak. Yine yer tümleçleri ortak olup ve ile eşbağlanmış yüklemlerde özne, (8)'de ortakken (9)'da ayrıdır. (10-11)'de ortak özneye 2'şer çekimli eylem bağlanmış olup birimin tamamında tek bir tümce ezgisi işitilmektedir.

7 Eşdizimlilikle ilgili bir yanlışa (ii)'de görülmektedir; rögar kapakları (i)'deki gibi tıksansa da taşmaz.

(i) Tıkanan rögar kapakları temizlendi. (100916d)

(ii) Yağış sebebiyle yollarda su birikintileri oluşurken ... mahallesinde rögar kapakları taşı. (0106a16d)

8 Birimler şöyle kodlanmıştır: İlk dört rakam ay ve günü göstermekte olup aynı bültenden alınan farklı haberler a, b veya c olarak belirtilmiştir. Son iki rakam, haberin kaçınıcı birimi olduğunu, en sondaki harfse sesin kime ait olduğunu göstermektedir.

- (4) Başbakan ... “Tarihi bir trajedinin tam ortasındayız” açıklaması yaptı. (090515d)
- (5) ..., zarar görenlere “bugün itibariyle ön ödenek gönderilecek” dedi. (1226b02s)
- (6) Kar, Türkiye’nin birçok bölgesinde ulaşımı engelle-se de ve sorunlar yaşat-sa da bazı bölgelerde keyif ve eğlenceye dönüştü. (0113b01s)
- (7) Doğu Anadolu’da kar yağmadı ama hava çok soğuk. (0112a05d)
- (8) Manisa’nın ... ilçesinde de fırtınada bir binanın çatısı uç-tu ve yola düş-tü. (1223b08s)
- (9) Bolivya’da aşırı yağış nedeniyle nehir taş-tı ve toprak kayması yaşandı. (022502s)
- (10) Tokat’taysa kuvvetli rüzgar, ağaçları devirdi; çatıları uç-ur-du. (122403s)
- (11) Ülkenin ... eyaletinde aşırı yağış, bir nehri taş-ır-dı; toprak kaymasına yol açtı. (022508d)

(12), 4 yantümce birden barındıran tek birimdir. 3’er yantümcesi bulunan 5 birimse (2), (3), (13), (14) ve (15)’te sunulmuştur. Birbiri ardına dizilmiş yer adları içeren (16) veri tabanındaki en uzun tümce olsa da yantümce barındırmayan basit bir tümcedir. Yabancı dilden çeviri yoluyla üretilen dış haberlerde karmaşık tümcelerle karşılaşmak daha olası görünmektedir (2, 4, 13 ve 14).⁹

- (12) Kara saplan-an araçları kurtar-ma-ya çalış-an arama kurtarma ekiplerinin araçları da kara saplan-inca devreye belediyenin iş makineleri girdi. (123112d)
- (13) 1980’deki Ellen’dan sonraki en güçlü kasırga ol-an Dorian’ın getir-eceğ-i yoğun yağış nedeniyle küçük adaların su altında kalabil-eceğ-i belirtiliyor. (090405d)
- (14) 21 kişinin de yaralan-ma-sı-na yol aç-an kasırga ...’ne doğru ilerle-yiş-i-ni sürdürüyor. (090503s)
- (15) ..., Manisa’da karın keyfini çıkar-mak için ...’na gid-en-ler araçlarında zincir ol-ma-dığ-ı için zor anlar yaşadı. (123111d)
- (16) Şapane, ... ve ... ilçelerindeki tüm eğitim kurumlarıyla ... ilçesindeki ana okulu, ilk ve orta okullarda da eğitime 1 gün ara verildi. (0106b06s)

9 Veri tabanında yalnızca 3 devrik tümce bulunmaktadır. Görüşmelerde geçen bu tümcelerde, yüklemden sonra gelen öge, (i) ve (ii)’de özne ve (iii)’de tümleç görevindedir.
(i) Eksi 5 derecelere kadar düştü hava sıcaklığı. (121111g)
(ii) Zaten bekleniyordu kar. (112817g)
(iii) Yüzünü ilk Kura’da görüyoruz şu anda donla birlikte. (1112a10g)

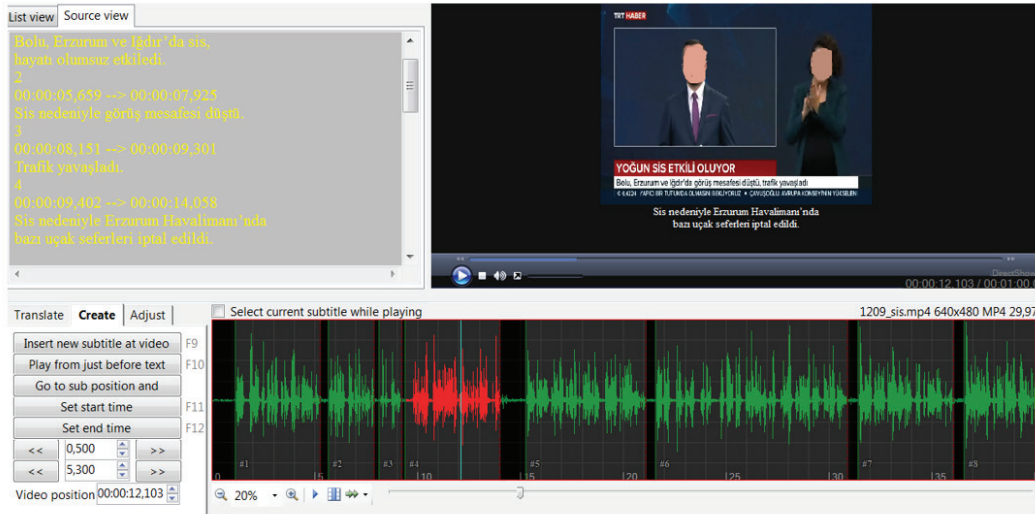
3.2. Televizyon Haber Metinleri ve 5N1K

3.1'deki gözlemlere dayanılarak, veri tabanındaki birimlerin en azından tümce yapısı bakımından genel dilden farklılaşmadığı ileri sürülebilir. Bu bölümde veri tabanındaki haberler çözümlenerek metin yapısı ve konunun dil kullanımını etkileyip etkilemediği; özellikle de 5N1K soruları yanıtlanırken hangi dilsel yapılara başvurulduğu saptanmaya çalışılmıştır.

(18-28)'deki örnek haberin kaynağı, görüntülerdeki logodan anlaşıldığı üzere, Anadolu Ajansı (AA) olup girişi 1-4. birimler (18-21), gövdeyi ise 5-11. birimler (22-28) oluşturmaktadır. Bu birimlerin başlangıç ve bitiş anları ile görsel-sözsüz içeriğin yayına verilmiş anları Tablo 4'te sunulmuştur.¹⁰ (17)'deki 2 satırlık altyazı, haber boyunca (00,223 > 59,281) ekranda kalmıştır (Bkz. Resim 1). Birimlerin görsellerle zamansal uyumuna bakıldığında, bir göstergelerarası bağdaşıklık sorunu göze çarpmaktadır: (22)'de Bolu'dan ve (25)'te Erzurum'dan bahsedilirken Iğdır görüntüleri, (28)'de Iğdır'dan bahsedilirken Bolu görüntüleri verilmiştir. Bunun bir nedeni, yukarıda değinildiği gibi, İşitme Engelliler Haber Bülteni'ndeki haberlerde geleneksel iki bölümlü yapıya uyulmakla birlikte zaman kısıtı nedeniyle sıkıştırılmış bilgi sunulması olabilir. Tamamı spiker tarafından okunan bu haberin üç farklı haber birleştirilerek oluşturulmuş bir kolaj olduğu düşünülebilir. Öte yandan, her üç haber parçasında da başta yer, zaman, hava olayı ve sonucu olmak üzere elzem sayılabilecek bilgiler sıralanmıştır.

(17) a. YOĞUN SİS ETKİLİ OLUYOR

b. Bolu, Erzurum ve Iğdır'da görüş mesafesi düştü, trafik yavaşladı

Resim 1: 09 Aralık 2019 tarihli haberden bir kare (görsel-işitsel anuyumluluk)

10 Bu değerler, *Subtitle Edit* yazılımı kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4: 09 Aralık 2019 tarihli haberin metni ve ilgili bazı ayrıntılar

Birim kodu	Başlangıç > bitiş (sn, sls)	İşitsel-sözel içerik	Görsel-sözsüz içeriğin giriş anı (sn, sls)
120901s	01,135 > 05,333	(18) Bolu, Erzurum ve Iğdır'da sis, hayatı olumsuz etkiledi.	
120902s	05,659 > 07,925	(19) Sis nedeniyle görüş mesafesi düştü.	00,040 [omuz plan] spiker
120903s	08,151 > 09,301	(20) Trafik yavaşladı.	
120904s	09,402 > 14,058	(21) Sis nedeniyle Erzurum Havalimanı'nda bazı uçak seferleri iptal edildi.	
120905s	15,284 > 21,146	(22) D-100 karayolunun Bolu dağı kesiminde etkili olan sis, ulaşım da aksamalara yol açıyor.	15,083 bir cami silueti 18,624 bir anıt silueti [Iğdır Mehmet Çavuş Anıtı]
120906s	21,585 > 30,942	(23) Yumrukaya, Abant kavşağı, Bakacak, Karanlıkdere ve Seymenler mevkiinde sürücüler aşırı hız yapmamaları konusunda uyarılıyor.	23,298 yolda yürüyen iki kişi 27,292 anayola çıkan minibüs
120907s	31,441 > 36,122	(24) Erzurum'la Iğdır'da etkili olan yoğun sis, hava ve kara ulaşımını etkiledi.	30,672 yoldan geçen taksi 34,056 iki şeritli boş yol
120908s	36,595 > 41,479	(25) Erzurum Havalimanı'ndan yapılması planlanan bazı uçak seferleri iptal edildi.	37,734 [Beton harflerle] IĞDIR yazısı ve arkada cami silueti 40,229 sarı şeritli yol
120909s	41,848 > 46,751	(26) Sis nedeniyle görüş mesafesinin yer yer 50 metreye düştüğü bildirildi.	42,983 sarı şeritli yoldan geçen bir minibüs
120910s	47,256 > 50,812	(27) Iğdır'da da sabah saatlerinde yoğun sis etkili oldu.	46,558 iki şeritli boş yolda uyarı ışığı
120911s	51,202 > 57,235	(28) Iğdır'ı Kars, Ağrı ve Nahçıvan'a bağlayan yollarda sürücüler zor anlar yaşadı.	50,931 [Karayolları 41. şube şefliği] Bolu dağı [Bakımevi] tabelası 55,804 cami silueti

3.2.1. “Nerede?” Sorusu

Hava olayları belirli bir coğrafi yörede ve geçici olarak görüldüğünden yer ve zaman bilgisi öncelik taşımaktadır. Veri tabanında 151 farklı yer adı geçmekte olup bunların 81’i birer kez kullanılmıştır. Birden fazla kez geçenlerse olumsuz koşullardan etkilenen illerin adlarıdır. Coğrafi yapı (*Hafik gölü, Kura nehri, Aydos ormanları*), bölge/yöre (*kıyı Ege, güney Marmara*), ülke/eyalet (*Ukrayna, Güney Carolina*), kamusal alan (*Dokuz Haziran Stadyumu, Amasra Limanı, Taksim Meydanı, Abant Tabiat Parkı*) ve yol (*D-100 karayolu, Çirişli geçidi*) adlarından bazıları, birden fazla sözcükten oluştuğundan veri tabanındaki toplam sözcük sayısının (360/2987) %12,05’ini yer adları oluşturmaktadır.

Birimlerdeki yer tümleçleri çoğunlukla -DA durum ekli adöbeklerinden oluşmaktadır. Bu öbeklerde özel adlarla yerleşim birimleri (kendi aralarında büyükten küçüğe doğru sıralanan ülke/yurt, bölge, kent, ilçe, vb.) bir aradadır. Bu tür eşdizimli yapılara örnek olarak şunlar verilebilir: *Türkiye’nin birçok bölgesinde; bölge/ülke/il/kent genelinde* (44a, 49a); *kentin ... ilçelerinde ve .. çevrelerinde* (8, 16); *... ilçesinin (iç ve) (yüksek) kesimlerinde* (22, 44a, 49a); *kent merkezinde ve çevresinde; ... yolu güzergahlarında; ... mevkiinde* (23). Başka yer-yön ifadeleri de (*kentin batı ucunda; yurdun doğusunda; su altında; akarsuların üstünde; denizin üzerinden*) görülmüştür.

3.2.2. “Ne zaman?” Sorusu

Hava koşullarının etkili olduğu zaman dilimini belirleyen yapılardan bazıları şunlardır: *hafta içerisinde, gün içinde, gece yarısı, sabah/öğle/akşam/gece/sabah ve gece/gece ve sabah/sabahın ilk saatlerinde*. Haberin yayınlandığı zamana göre yorumlanması gereken gösterimsel yapılar da bulunmaktadır (*Perşembe günü, bugün, o sırada, son yılların, şu an(da)*). Sözü geçen olay/eylemin ne kadar sürdüğünü gösteren yapılar şöyledir: *bir süre, kısa sürede, saatler içinde, 24 saatte*. Sürelik, yalnızca eylem (*etkisini sürdür-*) ve belirteçlerle (*gün/gece boyu, gece boyunca*) değil, belirteçle eylemi bir arada barındıran yapılarla da (*... gündür sür-/devam et-; son ... gündür yaşan-*) gösterilmiştir. Sürmekte olan eylemler için *-(I)yor*, gerçekleşmesi beklenen eylemler içinse *-(y)AcAk* veya *-mA-sl beklen-iyor* yapısı yeğlenmiştir. Başlama gösteren eylemlere örnek olarak (*güne ... ile uyan-/başla-*) verilebilir. Zamanda öncelik/sonralık, ardışıklık veya eşzamanlılıkta özellikle belirteç görevli yantümceler yoluyla anlatılmaktadır. (29)’da *-(y)IncA* ile zamanda öncelik; (31)’de *-(y)lp* ile zamanda ardışıklık; (30)’daysa *-(I)ken* ile eşzamanlılık ifade edilmiştir (ayrıca not 7/ii).

(29) 90 yılın en yüksek yağışını gören Adana’da felaketin boyutu, sular çekil-ince ortaya çıktı. (1226a01s)

(30) Hakkari ve ...'ta köy yolları ulaşımına kapanır-ken ...'ın ... ilçesinde kar kalınlığı 20 santimetreye ulaştı. (1226c02s)

(31) ... kasırgası ... okyanusundan gel-ip Bahamalar'ı vurdu. (090506d)

3.2.3. "Nasıl?" Sorusu

Veri tabanında "nasıl?" sorusu, yalnızca olay/eylemlerin gerçekleşme biçimini değil, meteoroloji öğelerinin niteliklerini de (örn. şiddet, sürerlik) göstermek için yanıtlanmıştır. Veri tabanında en sık görülen 4 sıfat ve niteledikleri adlar şöyledir: *şiddetli* (yağış/soğuk/fırtına/rüzgar) (16 kez); *kuvvetli* (yağış/lodos/sağanak/rüzgar) (10 kez); *yoğun* (yağış/kar yağışı/sis/trafik) (10 kez) ve *aşırı* (yağış/hız) (8 kez).¹¹ Sıfatların çoğu fiziksel boyut (*büyük, küçük, yüksek, düşük*), nitelik/durum (*güçlü, ağır/hafif hasarlı, yıkık, park/seyir halindeki*) veya yer/yön (*yerel, kırsal, güney*) belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Metin türü nesnellik gerektirdiği için öznel değerlendirme sıfatları sınırlıdır (*eşsiz, kartpostallık, ünlü, mutlu*).

3.2.2'de zaman gösteren belirteçlerle belirteç görevinde kullanılan adlar örneklendirilmişti. Hava tahmin raporlarında yağış türlerinin sürerliği (*devamlı/aralıklı*) nitelendiğinden bu işlevi gören belirteçler, haber metinlerinde *devam et-/sür-* eylemleriyle beraber yer almaktadır. Devamlı yağış için *kesintisiz/aralıksız* (32), aralıklı yağış için *aralıklarla* yeğlenmiştir. Ölçülen değerlerdeki değişkenlik, *zaman zaman* (38, 40, 46a, 50) ve *yer yer* (26, 43b, 44a, 49a, 53a) ile ifade edilmektedir (Bkz. 3.3). Tezlik gösteren yapılarca şöyledir: *yaralarının hızla sarıl-* (1226b01s), *saniiyelerle* (33) ve *aniden bastıran sis* (1112b01s). Veri tabanında, miktar (*pek/en çok, bol bol, yaklaşık* (37), *oldukça, neredeyse* (32)); biçem (*gönüllerince, doyasıya* (not 15/ii), *el birliğiyle, tedbiren*) ve görünüş (*yeniden, yine, artık*) gösteren belirteçlerle daha sık karşılaşmıştır. *Tabii, zaten* (not 9/ii), *işte* (3) ve *inşallah* gibi kiplik belirteçleri ise sadece görüşmelerde geçmektedir.

(32) Her 2 kentte de belediye ekipleri, neredeyse aralıksız tuzlama ve yol açma çalışmaları yapıyor. (123102s)

(33) O sırada köprünün üzerinde bulunan 2 kişi felaketten saniyelerle kurtuldu. (022517d)

11 İzleyicilerin dilinde *şiddetli* ve *kuvvetli* aynı anlama gelse de bu sıfatlar, meteoroloji dilinde ve dolayısıyla hava haberlerinde farklı değerlere işaret etmektedir. Bu değerler, yağış şiddeti için *kuvvetli* (21-50 mm), *çok kuvvetli* (51-75 mm), *şiddetli* (76-100 mm) ve *aşırı* (100 mm üzeri); kar yağışı için *kuvvetli* (5-20 cm) ve *yoğun* (20 cm ve üzeri); rüzgar hızı için *kuvvetli* (39-61 km/sa), *fırtına* (62-74 km/sa), *kuvvetli fırtına* (75-88 km/sa) ve *tam fırtına* (89-102 km/sa) biçiminde sınıflandırılmaktadır (MGM, 2021).

Ölçülen değerlerse (34-39)'da ve Tablo 5'te sunulan kalıplaşmış yapılarla ifade edilmektedir: (i) Sıcaklık, derece cinsinden ölçülmekte olup gündelik dilde *sıfırın altında* yerine *eksi* sözcüğü kullanılabilmektedir (1, 7, not 9/i, 34, 51, 52). (ii) Yağış miktarı, kilogram/metrekare cinsinden ölçülmekte olup *yağış düş-* kalıbıyla eşdizimlidir (35). (iii) Rüzgarın hızı, kilometre/saat cinsinden ölçülmektedir (40). (iv) Kar kalınlığı, santimetre cinsinden ölçülmekte olup *-(y)A kadar ulaş-* ve *-(y)I bul-* eylemleriyle birlikte yer almaktadır (30). (36)'daki "kar örtüsü" bir anlatımsal dil örneği olabilir.¹² (v) Görüş mesafesi, metre cinsinden ölçülmekte olup *düş-* eylemiyle eşdizimlidir (17b, 19, 26, 43b). (vi) Alan için, ölçü birimi olarak dönüm ve dekar kullanılmıştır. Her iki birim de bir tam sayı ile *alan/arazi* sözcükleri arasında yer almaktadır (37). (vii) Trafik yoğunluğu, yüzde cinsinden ölçülmektedir. *-In üzerine çık-* (38) ve *-(y)A ulaş-* (0106a15d) eylemleriyle eşdizimlidir. (viii) Dalga yüksekliği, ölçü birimi olarak metre ve *-(y)I bul-* eylemiyle ifade edilmiştir (39).

(34) Bölgede en düşük sıcaklık sıfırın altında 6 derece ile Kars ve ...'da ölçüldü. (110702s)

(35) İzmir'de 24 saatte metrekareye 28 kilogram yağış düştü. (1223b03s)

(36) 5 santimetreyi bulan kar örtüsü en çok çocukları mutlu etti. (112814d)

(37) Şiddetli yağış nedeniyle yaklaşık 15 bin dönüm ekili arazi zarar gördü. (123103s)

(38) Kayganlaşan yollarda trafik kazaları ve araç arızaları da oluşunca yoğunluk zaman zaman %70'in üzerine çıktı. (100804s)

(39) Bartın'da fırtına nedeniyle yüksekliği 3 metreyi bulan dalgalar oluştu. (122413d)

3.2.4. "Neden?" Sorusu

Veri tabanındaki haberlerde belki de en sık yanıtlanan soru, "neden" sorusudur çünkü aktarılan olumsuz etkilerin hangi meteorolojik öğeden kaynaklandığı özellikle belirtilmelidir. Gerçekten de, başta *nedeniyle* (30 kez; 9, 13, 19, 21, 26, 37, 39, 43b) ve *sebebiyle* (5 kez; not 7/ii) olmak üzere *-DAn dolayı* (3 kez), *-In ardından* ve *-Ø sonucu* (2'şer kez) gibi ilgeçli yapılar nedensellik anlatımında öne çıkmıştır.¹³ Bu ilgeçlerle beraber en sık yer alan adöbekleri şöyledir: *yağış/sağanak/kar yağışı, rüzgar/lodos/fırtına, sis, soğuk hava, olumsuz hava şartları, dalgalar, devrilen direkler, çatı uçması*. Neden gösteren eylemler (örn. *-(y)A neden ol-*) arasında da özellikle *-(y)A yol aç-* öne çıkmıştır (11, 14, 22).

12 Veri tabanında başka deyimsel/anlatımsal ifadeler de rastlanılmıştır: *çocukluğunu yaşa-, kara hasret kal-, yüzünü göster-, güne (fırtınayla) başla-, nasibini al-, yaraya yol aç-, zorluk/güçlük çek-, devreye gir-, yaraları sar-, manzaraya tanıklık et-, tarihe geç-, göle çevir-/dön-, demir at-, telefona sarıl-*.

13 Veri tabanında *için* ilgeci, hem neden (*-Diğ-i için*) (15) hem de amaç (*-mA-mA-sl için*) (3, 15, 41) anlamında kullanılmıştır.

Nedensellik, bağımlı biçimbirimlerle de anlatılabilmektedir (örn. (40)'ta *-DAn* durum eki). *-Ir/Dlr/t* ekiyse geçişsiz eylemlerle oldurgan ((çatı) *uç-* 8/(çatıyı) *uçur-* 10; (nehir) *taş-* 9/(nehri) *taşır-* 11; (ağaçları) *devir-* 10); geçişli eylemlerleyle ettirgen yapı ((araçları) *bekle-t-* 41; (sorun) *yaşat-* 6) oluşturmaktadır. *-(y)Inca* ulacında, tahminen zamanda öncelik anlamının etkisiyle, bir nedensellik sezdirimi ortaya çıkabilmektedir. (12)'de kurtarma araçları kara saplandığı için iş makinelerine gerek duyulmuştur. (38)'deyse kaza ve arızalar, trafik yoğunluğunu arttıran etmenler olarak sunulmuştur. *-(y)An* ortacında da benzer bir sezdirim fark edilmektedir. (42a), haberin giriş bölümünde işitilmektedir. Gövdedeyse geniş bir alanda yanyana dizilmiş duran martıların görüntüsü, (42b)'nin hemen ardından işitilen (42c) ile eşlenmiştir. Burada kastedilen, uçuşu yeterli olmayan bir martıların altkümüsi bulunduğu değil, martıların fırtınadan dolayı uçamadıkları ve bu yüzden de otoparkta durduklarıdır. Ancak, her bağlamda böyle bir sezdirim bulunmamaktadır (*kaçan martılar* 42a).

- (40) Saatteki hızı zaman zaman 100 kilometreyi bulan fırtına-dan deniz ulaşımı da olumsuz etkilendi. (1223a18d)
- (41) Kar yağışı sırasında yolların kapanmaması için solüsyon ve tuzlama özelliği bulunan kar küreme araçları yol kenarında hazır bekle-t-il-iyor. (012106s)
- (42) a. Kazlıçeşme'de rüzgardan kaç-an martılar bir otoparka sığındı. (1223a04s)
- b. Fırtına, hayvanları da etkiledi. (1223a16d)
- c. Uçuş-a-ma-yan yüzlerce martı, Kazlıçeşme sahilindeki otoparka sığındı. (1223a17d)

3.2.5. “Kim?” Sorusu

“Kim?” sorusunun veri tabanındaki haberlerde nasıl yanıtlandığını bulmak için birimlerde özne görevinde kullanılmış (yantümcedekiler de içinde olmak üzere) bütün adöbekleri kabaca dört kümeye ayrılmıştır (Tablo 6).¹⁴ “İnsan-kurum” kümesinde, tekil/çoğul kişiler (başsız ortaçlı yapı, özel adlar ve öteki adlar/adöbekleri (*kişi, insan, sürücü, müşteri, Ağrılılar, vatandaş, yolcu, öğrenci, bölge sakini, vali, adam*), topluluk adları (*halk, kurtarma/karayolları/trafik/belediye ekipleri*) ve kurumlar (*radyo kanalı, valilik, müdürlük*) yer almaktadır.¹⁵ Veri tabanında geçen 11 farklı kurum adı (*Amerikan Ulusal Kasırga Merkezi, Bursa Deniz Otobüsleri*) ile 5 farklı kişi adı, toplam sözcük sayısının çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır (55/2987 (%1,84)). “Doğa

14 Tablo 6'de artıdan sonra gelen rakam, boş adları göstermektedir.

15 Veri tabanında 2 adet açık adıl bulunmaktadır: (i)'deki *biz* ve (ii)'deki *kimse*.

(i) Biz de arabamızın camını temizliyoruz. (121113g)

(ii) Çevrede kimsenin olmaması, olası faciayı önledi. (1223a07d)

güçleri” kümesinde başta rüzgar (*lodos, poyraz fırtınası, kasırga*) ve yağış (*sağanak, (karla karışık) yağmur, dolu, tipi*) olmak üzere meteorolojik ögeler ve ilgili doğal etmenler (*soğuk (hava), sis, yıldırım, sel, dalga*) bulunmaktadır. “Etkiler” kümesinde, ölçülebilen hava koşulları (*buzlanma, dalga yüksekliği, fırtınanın hızı, görüş mesafesi, kar kalınlığı, sis bulutu*); yağışın etkileri (*su birikintisi/seviyesi/taşkıını, toprak kayması, hasar*); coğrafi ögelerle (*dere/nehir, ada*) hava koşullarının insan ve kent yaşamı üzerindeki etkileri (*can kaybı; eğitime ara; ulaşım/trafikle ilgili aksama, iptal, yoğunluk, kaza, arıza; elektrik kesintisi*) ve öznel ifadeler (*bereket/mutluluk/keyif, trajedi/yara/felaketin boyutu*) yer almaktadır. “Ötekiler” kümesindeyse (özel ad içeren) yer adları (*göl/nehir/orman/bölge/kent/havaalanı*); (cins adı içeren) yer adları (*yer/bölge, kent/il, arazi/tarla, işyeri, cadde/sokak, yol/karayolu/köy yolu*); taşıtlar (*araba/otomobil, servis/kar küreme aracı/iş makinesi, vapur, tekne/yük gemisi, TIR*); nesnelere (*ağaç/dal, havuz/göl, direk/trafik lambası, gider/rögar kapağı, koruma bariyeri/tabela/anten/plaka, çöp birikintisi, zincir*); önlem/çözümler (*acil durum/alarm/bilgi/tespit, çalışma/hazırlık/karla mücadele, ödenek, tahliye emri/uyarı*); yapılar (*çatı, ev, köprü, otel*); ad görevli yantümceler ve hayvanlar (*martı*) bulunmaktadır.

Tablo 6’daki dağılımda iki nokta göze çarpmaktadır. Birinci nokta, canlı öznelerin azınlıkta oluşudur. İnsan, hayvan ve kurumlar (102+16+4) bir arada değerlendirildiği takdirde öznelerin sadece %23,06’sı canlı varlıklardan oluşmaktadır. İkinci nokta ise özne görevindeki boş adillerin düşük sıklığıdır (28/529 (%5,29)). Bu adillerin 20’si insan öznelerle eşgönderimlidir. Boş adillerin görece az görülmesinin bir nedeni, TV haber metinlerine uygulanan zaman kısıtı olabilir. 5N1K soruları, artıktan ve ayrıntıdan olabildiğince kaçınılarak yanıtlanmaktadır. Bu da - özellikle haberin en çarpıcı noktalarının/altbaşlıklarının listelendiği giriş bölümünde - bilgi yapısının kısmen bozulması anlamına gelebilir. (43a-b)’deki girişte, konu, “sisin oluşturduğu görüntü”dür (43a). Ancak, (43b)’de görüntüyle ilgili bir yorum yerine, “görüş mesafesinde düşme” yeni bilgi olarak sunulmuştur. (18-28)’deki haberin girişinde de benzer bir eğilim görülmektedir. (18)’de sisin etkileri, *hayatı olumsuz etkile-* eylemi altında birleştirilmiş olup (19)’da “görüş mesafesinde düşme”, (20)’de “trafikte yavaşlama” ve (21)’de “sefer iptali” biçiminde sıralanmıştır.¹⁶ Gövdelerde de kısmen benzer bir durum gözlemlenmektedir; konunun hemen ardından, yeni bilgi olarak ilgili ayrıntılar sıralanmıştır; ortak/eski bilgiyse hava olayının etkilerinin görüldüğü yerdir. (22)’deki “(Bolu’da) ulaşımda aksama” konusunu, (23)’teki “sürücülere hız uyarısı” izlemiştir. (27)’deki “(İğdir’da) sisin etkisi” konusuya (28)’deki “sürücülerin yaşadıkları zorluk” ile sürdürülmüştür. Bu birimlerin hiçbirinde özne, boş adıl değildir çünkü aynı özneye ilgili bir yorum yerine aynı yerdeki başka öznelerle ilgili yeni bilgi sunulmaktadır. Öte yandan, (43)’teki olumlu haberin gövdesinde

16 *Etkili ol-*, veri tabanındaki 27 haberden 5’inin ilk tümcesinin çekimli yüklemidir. Girişte listelenen altbaşlıkları, tek bir başlık altında toplamayı sağlayan öteki üstanlam biçimleri arasında *hayatı olumsuz etkile-* (3 haber), *başla-* (2 haber), *etkisini sürdür-*, *etkisine gir-* ve *etkili olmaya devam et-* (1’er haber) sayılabilir.

(daha anlatımsal bir biçim için) (43c) ve (43d)'de öngönderimli boş adılara başvurulmuştur.¹⁷ Eşgönderimli oldukları *sis bulutu* adöbeği ise (43g)'de yer almaktadır.¹⁸

- (43) a. Sinop'ta aniden bastıran sisin oluşturduğu görüntü, yağlı boya tablolarını aratmadı. (1112b01s)
- b. Sis nedeniyle kentte görüş mesafesi yer yer 20 metrenin altına düştü. (1112b02s)
- c. Ø Denizin üzerinden yükseldi. (1112b03d)
- d. Ø Kısa sürede kenti kapladı. (1112b04d)
- e. Ortaya çıkan görüntü, bir yağlı boya tablosundan farksızdı. (1112b05d)
- f. Görüntüler Sinop'tan. (1112b06d)
- g. Akşam saatlerinde etkili olan [sis bulutu], görenleri büyüledi. (1112b07d)

3.2.6. "Ne?" Sorusu

Tablo 6'daki dağılımda göze çarpan bir başka nokta, birimlerin en az yarısında (268/529 (%50,66)) doğa güçleri ve etkilerinden (157+111) söz edilmesidir. Bu aşamada sorulabilecek ilk soru, bu öznelerin hangi eylemlerle eşdizimli olduğu; ikinci soruysa canlı kılıcılar tarafından alınan önlemler/getirilen çözümler için hangi eylemlere başvurulduğudur. Tablo 7'de yüklemelerin tümcelere ve öznelere göre dağılımı sunulmuştur. Öznelerin etken veya edilgen yüklemle yer alma oranına bakıldığında doğa güçlerinin neredeyse tamamının etken yapıda yer aldığı anlaşılmaktadır (143:7 143/150 (%95,33)). İnsan ve kurumların etken yapıda yer alma oranı bile bu kadar yüksek değildir (86:22 86/108 (%79,63)). Etkiler de daha düşük oranda olmakla beraber yine etken yapıyla verilmiştir (65:37 65/102 (%63,73)). Bunun bir nedeni, TV haber metinlerinde konuşma dilinde olduğu gibi kısa, basit ve etken yüklemli tümcelerin yeğlenmesi olabilir. İzleyicilerin sunulan bilgiyi tek seferde algılayıp işlemeleri gerektiğinden kitabi bir anlatımdan kaçınılması doğaldır.¹⁹

- 17 Veri tabanında hava koşullarının olumlu etkilerinden bahseden 2 haber bulunmakta olup üst satır/alt satır altyazıları şöyledir:
(i) SİNOP'TA SİS BULUTU BÜYÜLEDİ/Denizin üzerinden yükselen sis bulutu görenleri kendine hayran bıraktı (1112b)
(ii) KARTPOSTALLIK GÖRÜNTÜLER OLUŞTU/Sivas beyaza büründü, vatandaşlar doyasıya eğlendi (0113b)
- 18 Haberin sonraki iki biriminde, çekilen fotoğrafların sosyal medyada ilgi gördüğünden bahsedilmektedir. Son birimse (zaman kısıtı nedeniyle ayrıntıların dışarıda bırakıldığını düşündürtecek biçimde) (43b)'nin birebir aynısıdır.
- 19 Ancak, aynı haber içinde sözcüğü sözcüğüne yinelemeden kaçınmak için çatı değişikliklerine (etken-edilgen; geçişsiz-oldurgan) veya çevrik yapılar başvurulmuştur. Örneğin, Bolivya, Mısır ve Ukrayna'daki olumsuz hava koşullarından bahsedilen toplam 17 birimlik haberde, adöbekleri aynı kalsa da eylemlerin girişteki yapısı (*nehri taş-; toprak kayması yaşan-* (9); ... *fırtına köprüyü yıktı* (022506s)) gövdedekiden farklıdır (*nehri taşır-; toprak kaymasına yol aç-* (11); ... *fırtına nedeniyle ... bir köprü yıkıldı* (022516d)).

Veri tabanındaki yüklemelerin çoğu eylemdir (495/529 (%93,57)). Bu eylemler, çatı ekleriyle beraber tek bir başsözcük olarak kabul edildiklerinde (örn. *başla-/başlan-/başlat-/başlatıl-*) 103 farklı başsözcüğe ulaşılmaktadır. Kalıplaşmış yapılarca (*hayatı felç et-, meydana gel-, hizmet ver-*) bağımsız birer birim olarak sayılmıştır: örn. *hazır bekletil-* ile *bekle-/beklen-* iki ayrı başsözcük olarak listelenmiştir. Bu biçimde elde edilen 119 eylemcil başsözcüğün 53'ü sadece 1 kez geçmektedir. 11 tanesi 2'şer, 13 tanesi 3'er, 8 tanesi 4'er kez geçmiştir. 5 ila 10'ar kez geçen eylemler, azalan sıklık sırasına göre şöyledir: *al-/alın-, oluş-/oluştur-, çık-/çıkır-/çıkarıl-, devir-/devril-, gel-, kapan-/kapatıl-, ulaş-, vur-, yol aç-, tatil edil-, uç-/uçur-, bas-/bastır-, bul-, bulun-, çek-/çekil-, veril-, beyaza bürün-, etkisini arttır-/azalt-/göster-, ilerle-, kurtar-/kurtarıl-/kurtul-, taş-/taşır-, yağ- ve yüksel-/yükselt-*. En sık geçen eylemlerse (anatümce/yantümce dağılımına göre ve beraber yer aldıkları adöbekleriyle) Tablo 8'de sunulmuştur.

3.3. Çevrimiçi Haber Metinlerinde Meteoroloji Dili

3.2'de TV haber metinlerinde 5N1K sorularının hangi dil yapılarıyla yanıtlandığına odaklanılmıştır. Bu bölümdeyse çevrimiçi haber metinlerinin, günlük hava tahmin raporlarının dilinden etkilenip etkilenmediği saptanmaya çalışılacaktır. (44a), (45a) ve (46a)'da MGM 12. Bölge Müdürlüğü'nün (Erzurum) 06/07/2021 (06:00) tarihli raporunun "Meteorolojik Görünüm" bölümü sunulmuştur.²⁰ (44a)'daki tümcenin öznesi *havanın*, yüklemi ise *geçeceği tahmin ediliyor* olup bu ifadeler her raporda değiştirilmeden korunmaktadır.²¹ Bunun dışındaki içerikse günlük duruma göre güncellenmekte olup (44b)'deki ulamlar altında değerlendirilebilir. (45a) ve (46a), aynı yükleme bağlı tek bir tümce olarak okunmalıdır. (45a) ve (46a)'daki başlıklarınca *-(n)In* eki olmasa da tümcenin öznesi olarak anlaşılması beklenmektedir. İçerik ulamları, (45b) ve (46b)'de sıralanmıştır.²²

(44) a. YAPILAN SON DEĞERLENDİRMELERE GÖRE: [Bölgemiz genelinde] hava-nın {parçalı ve az bulutlu}, [kuzey kesimleri-nin] (yer yer) {çok bulutlu}, /öğle saatlerinden sonra/ [Erzurum'un kuzeyi ile Bayburt, Erzincan, Kars ve Ardahan çevreleri-nin] (yerel olmak üzere) /kısa süreli/ {sağanak ve gök gürültülü sağanak yağışlı} geç-ecēđ-i tahmin ed-il-iyor.

20 Günlük hava tahmin raporlarına řu adresten erişilebilir: <https://erzurum.mgm.gov.tr/tahmin-gunluk.aspx>

21 *Havanın* sözcüğünün de yer almadığı raporlarda *-(n)In* ekli yer adları veya *yer* adöbeği özne olarak kullanılmaktadır (örn. ... *diğer yerlerin az bulutlu ve açık geçeceği tahmin ediliyor*. (MGM 12/07/2020 (18:00)).

22 Ölçülen değerlerin kesintisiz her an ve istisnasız her yerde geçerli olamayacağı ve değişkenlik gösterebileceği göz önüne alınarak, başta *yer yer* ve *zaman zaman* olmak üzere çeşitli kısıtlayıcılar kullanılmaktadır.

b. BAŞLIK: [yer_{bölge}] özne {durum} [yer_{çevre}] (kısıtlayıcı_{değer/yer}) {durum} /kısıtlayıcı_{zaman} /
[yer_{çevre}] (kısıtlayıcı_{yer}) /kısıtlayıcı_{süre} / {yağış türü/şiddeti} yüklem_{kestirim}

(45) a. HAVA SICAKLIĞI: {Mevsim normallerinin üzerinde seyred-eceğ-i},

b. BAŞLIK: {değer/değişim},

(46) a. RÜZGAR: |Güney ve güney batılı yönlerden| {hafif}, (zaman zaman) {orta kuvvette} es-me-si tahmin ed-il-iyor.²³

b. BAŞLIK: |yön| {şiddet}, (kısıtlayıcı_{değer/zaman}) {şiddet} yüklem_{kestirim}

Sözü geçen raporun içeriği, AA tarafından haberleştirilmiş olup 06/07/2021 (10:23) tarihinde TRT Haber sitesine girilmiştir (47-52).²⁴ Yağış türü (*sağanak*) konu olarak seçilmiş; sağanak beklenen iller eklenerek ana başlık oluşturulmuştur (47). (48)'deyse konunun yinelenildiği ve sözü geçen illerin buldukları bölgenin adını içeren bir altbaşlık bulunmaktadır. Bilgi kaynağının belirtildiği (49a)'da, (44a)'daki tümce kalıbı ikiye bölünmüştür. (49a)'da *hava* öznesinin yüklemi olarak *geç-* yerine *ol-* kullanılmış; (49b)'de olası yağış türü/şiddeti, edilgen *beklen-* eylemiyle sunulmuştur. (45a) ve (46a)'daki hava sıcaklığı ve rüzgar başlıklarının altındaki içerik, tek bir tümcede birleştirilerek daha akıcı ve doğal bir anlatım elde edilmiştir (50). (46a)'daki (adlaştırıcı seçiminden kaynaklanan) dilbilgisi yanlışlığı da (**es-me-si tahmin et-*) düzeltilmiştir. (51) ve (52)'deyse raporda tablo halinde sunulan değerler metinleştirilerek uygun çekimli eylemler eklenmiştir (*olacağı öngörülüyor; ölçüldü*).

(47) [Erzurum, Erzincan, Kars ve Ardahan'da] sağanak bekleniyor

(48) Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki 4 ilde sağanak beklendiği bildirildi.

(49) a. Meteoroloji 12. Bölge Müdürlüğünden yapılan açıklamaya göre, [bölge genelinde] hava {parçalı ve az bulutlu}, [kuzey kesimler] (yer yer) {çok bulutlu} ol-acak.

b. /Öğle saatlerinden itibaren/ [Erzurum'un kuzeyi ile ...'da] (yerel olmak üzere) /kisa süreli/ {sağanak ve gök gürültülü sağanak} bekle-n-iyor.

(50) Sıcaklığ-ın {mevsim normallerinin üzerinde seyret-me-si} beklenen bölgede, rüzgar-ın |güney ve güney batıdan| {hafif}, (zaman zaman) {orta kuvvette} es-eceğ-i tahmin ed-il-iyor.

23 Bu bağlamda *esmesi beklen-* daha sık kullanılan bir yapı olabilir (örn. RÜZGAR: .... *güneyli yönlerden hafif, ara sıra orta kuvvette esmesi bekleniyor*. (MGM 12/07/2020 (18:00)).

24 Bu habere şu adresten erişilebilir: <https://www.trthaber.com/haber/guncel/erzurum-erzincan-kars-ve-ardahanda-saganak-bekleniyor-593592.html>.

- (51) Gün içinde beklenen en yüksek sıcaklığ-ın ise Iğdır'da 37, ... 'da 27 derece ol-acağ-ı öngör-ül-üyor.
- (52) Gece en düşük hava sıcaklığı Ardahan'da 8, ...'da 22 derece ölç-ül-dü.

O halde, raporlardaki meteoroloji dilinin, sözcüksel ve sözdizimsel düzenlemeler yoluyla metin yapısına ve sunulma ortamına göre uyarlandığı ileri sürülebilir. “Fotoğraf Galeri” bölümündeki 06/07/2021 (09:25) girişli bir haberde de benzer düzenlemelerle karşılaşılmıştır. Fotoğraflarla eşleştirilmiş açıklama tümcelerinden oluşan bu haberin kaynağı İHA, AA ve DHA olarak verilmiştir.²⁵ Bu durumda çok sayıda fotoğraf arasından bir seçim yapıldığı varsayılabilir. Metinde sözü geçen uyarının kaynağıysa 06/07/2021 (06:00) tarihli MGM uyarısı olmalıdır (53a).²⁶

- (53) a. KUVVETLİ YAĞIŞ UYARISI: Yağışlar-ın /sabah ilk saatlerden itibaren/ [İstanbul] ile /zamanla/ [Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bursa, Bilecik, Zonguldak, Düzce, Bolu ve Kütahya'da] {kuvvetli (21-50 kg/m²)}; [İstanbul Anadolu Yakası ve Boğaz çevresi, Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Düzce çevrelerinde] (yer yer) {çok kuvvetli ve şiddetli (51-100 kg/m²)} olması beklendiğinden *sel, su baskını, yıldırım, ulaşımda aksamalar, yağış anında kuvvetli rüzgar* gibi olumsuzluklara karşı dikkatli ve tedbirli olunmalıdır.
- b. BAŞLIK: özne /kısıtlayıcı_{zaman} / [yer_{kent}] /kısıtlayıcı_{zaman} / [yer_{kent}] {yağış şiddeti}; [yer_{çevre}] (kısıtlayıcı_{yer}) {yağış şiddeti} yüklem_{beklenti} *olumsuzluklar* yüklem_{uyarı}

Sözkonusu haber, toplam 19 fotoğraftan oluşmakta olup (F1-19) ana başlık (54)'te, altbaşlıksa (55)'te sunulmuştur. Ana başlık ve altbaşlığın birinci tümcesindeki konu “sağanak yağış”, 4, 5, 8, 11 ve 13 no'lu fotoğrafların altına eklenmiş bulunan (61)'deki kalıp tümceyle desteklenmiştir. İstanbul'dan çeşitli yağışlı hava görüntüleri sunan (örn. Kadıköy iskelesi, şemsiyeyle yürüyenler) 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19 no'lu fotoğraflara açıklama eklenmemiştir. Altbaşlığın ikinci tümcesindeki konuya “ıslanmaktan kurtulamayanlar” olup (58), (59) ve (60)'taki açıklamaların eklendiği 3 fotoğrafla desteklenmiş durumdadır. (53a)'daki uyarıya (56)'da, sağanakın trafiğe etkisineyse (57)'de değinilmiştir. Bu haberin veri tabanındaki haberlerden ve (47-52)'deki çevrimiçi haberden farkı, bağdaşıklığı etkileyecek ölçüde artıklık içermesidir (58, 59 ve 60'taki yinelemeler (hazırlıksız yakalan-, sığın-, koş-, ıslanmamak için); haber değeri olmayan içerik (kaç-, bekle- ve şemsiye al-)).²⁷

25 Bu habere şu adresten erişilebilir: <https://www.trthaber.com/fotograf-galeri/istanbulda-yagisli-hava/36695/sayfa-1.html>.

26 Günlük hava tahmin raporlarına şu adresten erişilebilir: <https://mgm.gov.tr/tahmin/gunluk-tahmin.aspx>.

27 Bu tür haberlerde sözel içeriğin işlevinin, görsel-sözsüz içeriği bir bağlama oturtup tamamlamak olduğu ileri sürülebilir. Hızla üretilip sürekli güncellenen bu haberlerin mobil aygıtlardan parça parça kaydırılarak okunduğu göz önüne alınırsa bağdaşıklık ve/veya artıklık sorununun kağıt üzerinden bir bütün olarak okunan gazete haberlerindeki kadar göze batmayacağı düşünülebilir.

- (54) İstanbul'da yağışlı hava
- (55) İstanbul'da /sabahın erken saatlerinde/ sağanak yağış etkili oluyor. Yağmura hazırlıksız yakalanan vatandaşlar ıslanmaktan kurtulamadı.
- (56) Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün İstanbul için yaptığı yağış uyarılarının ardından Avrupa yakasında sağanak yağış etkili oluyor. (F1: Salacak Sahili)
- (57) /Sabahın erken saatlerinde/ başlayan yağış, bölgesel olarak etkili olurken trafik yoğunluğu yüzde 58'lerde seyrediyor. (F2: Metrobüsler ve trafik)
- (58) Yağmura hazırlıksız yakalanan bir çok vatandaş duraklara sığınırken, bazı vatandaşlar ise gidecekleri yere koşarak gitti. (F3: Otobüs durağında bekleyenler)
- (59) ıslanmamak için otobüs duraklarına sığındılar. Üsküdar'da da yağmura hazırlıksız yakalananlar ıslanmamak için koşarak kaçmaya çalıştı, Marmaray Üsküdar İstasyonu'nda inenler istasyon önünde yağmurun durmasını bekledi. (F6: Marmaray Üsküdar İstasyonu)
- (60) Bazı vatandaşlar ıslanmamak için otobüs duraklarına sığınırken, bazı vatandaşlar da şemsiye satın aldı. Beylikdüzü'nde metrobüs ve duraklarda da yoğunluk olduğu görüldü. (F7: Otobüs durağında bekleyenler)
- (61) İstanbul'da yağışlı hava ... ve çevresinde etkili oldu.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, hava koşullarının etkilerini konu alan 27 adet TV haber metni, konuya özgü bir altdil oluşup oluşmadığının belirlenmesi amacıyla nitel yöntemle çözümlenmiş olup metinlerin yapısı, kullanılan sözcüksel ve/veya dilbilgisel anlatım olanakları ve bunları biçimlendirmiş olabilecek kısıtlar saptanmaya çalışılmıştır.

Birinci kısıt, metin yapısı olup veri tabanındaki bütün haberlerde geleneksel TV haberi tanımına uygun olarak giriş ve gövdeden oluşan iki bölümlü bir yapının bulunduğu ve gövdede 5N1K sorularının yanıtlandığı görülmüştür. Konu-yorum biçiminde ilerlemesi beklenen bilgi yapısının, haberin anahatlarının giriş bölümünde sıralanması nedeniyle kısmen bozulduğu, dolayısıyla da aynı konuyu sürdürmeyi sağlayan özne görevindeki boş adılların daha az sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Karşılaştırma amacıyla değerlendirilen çevrimiçi haberlerde de içeriğin başlık-altbaşlık-gövde olmak üzere üç bölümlü bir yapıya bağlı kalınarak düzenlendiği görülmüştür. Metne dayalı haberde, TV'deki hava durumu bültenlerindeki metinlere benzer biçimde, günlük hava tahmin raporundaki içeriğin sunulduğu; fotoğrafa dayalı haberdeyse gerçekleşen tahminin etkilerinin fotoğraflardan yola çıkılarak aktarıldığı görülmüştür.

İkinci kısım Türkçenin anlatım olanaklarının yanısıra uzmanlık diliyle haber dili arasındaki ayrım olarak ortaya çıkmıştır. Hava olaylarının insan yaşamı ve fiziksel ortam üzerindeki etkilerinin 5N1K sorularının yanıtlanarak aktarılması sırasında gereksinim duyulan sözcüksel ve/veya dilbilgisel yapıların görece sıklığı artmış olup çeşitli eşdizimli örüntüler ve özellikle eylem-adöbeği, sıfat-adöbeği, eylem-belirteç eşdizimlilikleri ortaya çıkmıştır. Bu da konuya özgü bir söz dağarcığının anlamsal kısıtlara tabi olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bu anlamsal kısıtlar, aynı ulam içinde görüldüğü gibi (örn. *yaka* (*gömlek yakası); *yol açma çalışmaları* (*hamur işi); *don* (*külöt); *su baskını* (*polis baskını); *dev dalga* (*doğüstü yaratık); *görüş mesafesi* (*düşünce); *seyir halindeki* (*seyir terası)), ulama dayalı olarak da ortaya çıkabilmektedir (örn. *hakim* (sıfat) *yargıç; *kara* (ad) *siyah; *doğru* (ilgeç) *yanılsız; *çekici* (ad) *cazip; ayrıca öteki adlar: *dal*; *dolu*; *gider*; *taşkın*; *baskın*). Öte yandan, çokanlamlılık gösteren örneklere de rastlanılmıştır: *yüz* (100; çehre; *yüz-); *uç-* (*çatı uçması*; *uçamayan martı*); *meydan* (*Taksim Meydanı*; *meydana gel-*); *üst+* (*en üst düzey/denizin üstünde*); *ara+* (*eğitime ara veril-*; ... *arasında*). Veri tabanı, sadece 2.987 sözcük içerdiğinden genellemeye uygun olmasa da çokanlamlı/deyimsel/eşdizimli yapılar göz ardı edilerek elde edilen başsözcük sayısı, 103/571 (%18,04) eylem, (ölçü birimleri (örn. *santimetre*) ve yer/yön sözcükleri (*alt+*; *uç+*) dahil olmak üzere) 319/571 (%55,87) ad, (nicelik ifadeleri (örn. *her*, *bazı*, *binlerce*) dahil) 90/571 (%15,76) sıfat, 27/571 (%4,73) belirteç, 21/571 (%3,68) ilgeç ve 11/571 (%1,93) diğerleri (örn. *değil*, *da*, *kimse*) olmak üzere toplam 571 olarak bulunmuştur.

Bu bulguları, haber metinlerindeki söz dağarcığına odaklanan bir çalışmanın bulgularıyla karşılaştırmak ilginç olabilir. Türk Dil Kurumu, RTÜK için yürüttüğü bir araştırmada, Ocak-Eylül 1999 arasında yayınlanmış, 3 farklı kanala ait toplam 24.247 sözcüklük haber metinlerini incelemiştir. Bu metinlerde 3.201 kavram saptanmış olup en sık geçen ilk 100 sözcüğün derlemin %49'unu, ilk 500 sözcüğün %79'unu, ilk 1000 sözcüğünse %91'ini kapsayabileceği gözlemlenmiştir (RTÜK, 2000). Kavramlar belirlenirken, eylemler çatı eklerine göre (örn. *başlan-*; *başlanıl-*; *başlat-*; *başlatıl-*), kalıplaşmış yapılar eyleme göre (örn. *hizmet bekle-*; *hizmet et-*; *hizmet ver-*; *hizmete açıl-*) ayrı ayrı sayılmış; özel adlar (örn. *Atatürk*), yer adları (örn. *Niksar*) ve kısaltmalar (örn. *TL*) kavram listesinden çıkarılmamıştır. Söz konusu derlem, bu çalışmadaki gibi bir sözcükbirim ayırma işlemine tabi tutulmuş olsaydı çok daha az sayıda kavram listelenmiş olurdu. Öyleyse, *kartpostallık*, *horon*, *martı*, *yağlı boya* gibi hava koşullarına odaklanan haberlerde beklenmeyecek -ve RTÜK listesinde de yer almayan- sözcüklerle karşılaşmış olsa da bu çalışmanın veri tabanındaki söz dağarcığının genel dile göre kısıtlı olduğu ileri sürülebilir. Anlam yükünü taşıyan içerik sözcüklerinin sıklığının da konuya bağlı olarak değişebileceği kestirilebilir. Veri tabanında gözlenen sıklığı en yüksek 10 başsözcük şunlardır: *ve* (78 kez); *da* (65); *yağış* (56); *etkili ol-* (32); *nedeniyle* (30); *ilçe* (29); *fırtına* (28); *yol* (26); *bir* (23); *düş-* (21). Aynı başsözcüklerin RTÜK listesindeki sıklıklarıysa şöyledir: *bir* (673 kez); *da* (394); *ve* (321); *ilçe* (16); *yol* (15); *düş-* (3); *fırtına* (2); *yağış* (0); *etkili ol-* (0); *nedeniyle* (0).

Hava tahmin raporlarında karşılaşılan, meteoroloji uzmanlık diline özgü olup genel dilde yadırgatıcı olabilecek yapıların (44a, 45a, 46a) genel izleyici/okur kitlesine uygun yapılara dönüştürüldüğü gözlemlenmiştir. Bu uyarılama sırasında, tümce yapıları yalınlaştırılarak (uzun tümceleri bölme 49a-b), sıklığı daha yüksek olan eylemler seçilerek (*geç-* yerine *ol-* 49a) veya biçimbirim değişikliği yapılarak ((46a)'daki *batılı (yönlerden)* yerine *batıdan* 50) daha anlaşılır bir anlatım elde edilmektedir. Ancak bu aşamada bazı teknik ayrımlar (*kuvvetli-şiddetli* not 11) yitirilmekte olup alan bilgisi olmayanların erişebildiği bilgi azalmaktadır. Örneğin, (53a)'daki yere göre değişen yağış şiddeti, (55) ve (56)'da "sağanak yağış" ifadesiyle genellenmiştir. (62)'de *-DAn gel-* ile soğuk cepheden, (63)'te (*beraberinde*) *yağış getir-* ile alçak basınç sisteminin etkisinden hiç terim kullanılmadan bahsedilebilmiştir. Raporlarda tablo/liste olarak sunulan değerlerse (örn. hava sıcaklığı) kalıplaşmış yapılarla sunulmuştur (51, 52). Ancak, sözdizimsel çeşitlilik bakımından genel dilden ayrışma veya görece yalınlaşma söz konusu değildir.

(62) Çorum, ..., Karadeniz üzerinden gelecek soğuk ve yağışlı havanın etkisi altına girecek. (012416d)

(63) Lodos, yağışı da beraberinde getirdi. (1223a14d)

Meteoroloji dili, bu çalışmanın kısıtlı kapsamında, altdil alanyazınında sözü geçen ölçütler bakımından değerlendirilemeyip bir altdil olarak varsayılmıştır. Metin yapısı, bazı kalıplaşmış yapıların ve eşdizimliliklerin artan sıklığı ve konuya özgü sözcüksel, sözdizimsel ve anlamsal kısıtlara tabi olmaları bakımından veri tabanındaki haber metinlerinde, meteoroloji dilinden etkilenmiş bir altdil olduğu ileri sürülebilir. Çokanlamlılık, tümce kipi ve zaman/görünüş/kiplik açısından da kısıtlı görünen bu metinlerin kullanıcı kitlesi ve sunulma ortamına göre uyarlanabildiği de gözlemlenmiştir. Öte yandan, yantümcelerdeki adlaştırıcı, ulaç ve ortaç eklerinin çeşitliliği, genel dilden farklı görünmemektedir. Bu sözdizimsel çeşitliliğin olası nedenleri arasında (i) TV haberlerinin genel izleyici kitlesince kolayca anlaşılır olmasının beklenmesi ve (ii) metinlerin yerleşik metin yapısı ve kurumun benimsediği haber söylemine uygun biçimde üretilmesi sayılabilir.

Bu çalışmanın bulgularından birkaç farklı alanda yararlanılabilir. İletişim bölümlerinde okuyanın genel haber söylemine ve konuya özgü gelişen dilsel yapılara yönelik farkındalığı artırılabilir. Henüz yaygınlaşmamış olsa da işaret dili çevirisi eğitiminde öncelikli olarak öğretilecek işaretler (örn. meteoroloji öğeleri, eylem-adöbeği eşdizimlilikleri, yer adları, zaman/süre/şiddet niteleyicileri) saptanabilir; uygun işaretin bulunmadığı durumlarda gereksinimi karşılayabilecek yapıların üretilmesi için girişimde bulunulabilir. Kısıtlı bir söz dağarcığı kullanılsa da sözdizimsel çeşitliliğin genel dilden farklı olmaması, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için de özellikle dinleme/okuma becerilerini geliştirmeye yönelik alıştırılarda yararlı olabilir.

İleride yürütülecek araştırmalarda, yer kısıtı nedeniyle bu çalışmada ele alınamayan sözcüksel/dilbilgisel bağlaşıklık meteoroloji dili bağlamında irdelenebilir. Otomatik çeviri ve yapay metin üretimi de bulgular ışığında odaklanılabilecek konular arasındadır. TAUM-MÉTÉO projesinin başarısı, metinlerin kısıtlı bir anlamsal alanı kapsamaması, kalıplaşmış yapılar barındırmasıyla (örn. ortaçlı yapı, edilgen çatı bulunmayan) basit ve kısa tümcelerdeki “telgraf biçemi”nden kaynaklanmaktadır (Chandioux, 1976, s.133, 130, 131). O halde, öbek düzeyinde otomatik çeviri başarımı, haber metinlerdeki eşdizimlilik ve kısıtlı söz dağarcığından olumlu yönde etkilenebilir. Öte yandan, meteoroloji dilinden haber diline geçişte, genel dil özellikleri altdile karıştığından, hava tahmin raporlarındaki kalıplaşmış yapılara (44, 45, 46, 53) karşın, doğal dil işleme uygulamalarında tümce ve metin yapısı düzeyindeki başarım, genel dildekinin ötesine geçemeyebilir.

Kaynaklar

- Bliss, E. (1994). *Writing news for broadcast*. New York: Columbia Univ. Press.
- Chandioux, J. (1976). METEO: un système opérationnel pour la traduction automatique des bulletins météorologiques destinés au grand public. *Meta*, 21(2), 127-133.
- Goldberg, E., Kittredge, R., & Polguère, A. (1988). Computer Generation of Marine Weather Forecast Text. *Journal of Atmospheric and Oceanic Technology*, 5(4), 473-483.
- Gross, M. (1997). The Construction of Local Grammars. In Roche, E., & Schabès, Y. (Eds.), *Finite-State Language Processing* (pp. 329-354). Massachusetts: MIT Press.
- Hunston, S. (2013). *Corpus Approaches to Evaluation: Phraseology and Evaluative Language*. New York: Routledge.
- Kittredge, R. (1982). Variation and Homogeneity of Sublanguages. In Kittredge, R., & Lehrberger, J. (Eds.), *Sublanguage: studies of language in restricted semantic domains* (pp. 107-137). Berlin: Walter de Gruyter.
- Lehrberger, J. (1982). Automatic Translation and the Concept of Sublanguage. In Kittredge, R., & Lehrberger, J. (Eds.), *Sublanguage: studies of language in restricted semantic domains* (pp. 81-106). Berlin: Walter de Gruyter.
- Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). (2000). *Radyo ve TV’de Türkçenin Kullanımı*. <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/1989/radyo-ve-tv-deturkce-nin-kullanimi.html>. Erişim tarihi: 31/07/2021.
- Sager, N. (1986). Sublanguage: Linguistic Phenomenon, Computational Tool. In Crishman, R., & Kittredge, R. (Eds.), *Analyzing Language in Restricted Domains* (pp. 1-17). New York: Lawrence Erlbaum.
- Ünlüer, A. O. (2016). Ana akım Medyada Haberler: Televizyon ve Gazetelerin Haber Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 9(2), 138-158.

Tablo 1: Veri tabanındaki haberlerle ilgili bazı ayrıntılar

Tarih (Ay/gün)	Konu	Birim sayısı	Sesin kaynağı (spiker (s)/dış ses (d)/ görüşme (g)/muhabir (m))	Toplam süre (sn.)	Toplam sözcük sayısı
0904	kasırga	9	2s/7d	82	115
0905	kasırga	17	3s/14d	95,6	133
1008	yağış/fırtına	6	6s	43	69
1009	su baskını	18	4s/12d/2g	79	122
1107	soğuk hava	5	5s	29	48
1112a	sis	12	2s/7d/3g	63	95
1112b	kar yağışı	10	2s/8d	45	79
1128	kar yağışı	25	4s/12d/7g/2m	107	167
1129	yağış/fırtına	7	7s	39	66
1209	sis	11	11s	56,5	99
1211	soğuk hava	16	4s/7d/5g	59	93
1217	sis	9	9s	53	96
1223a	yağış/fırtına	23	4s/17d/2m	99	162
1223b	yağış/fırtına	10	10s	52	90
1223c	yağış/fırtına	9	9s	45,5	77
1224	sel	17	17s	80	127
1226a	sel/yağış	15	15s	79,5	123
1226b	sel/hasar tespit	7	2s/5g	54	84
1226c	kar yağışı	11	11s	60	90
1231	kar yağışı	21	5s/16d	140,5	256
0106a	yağış/fırtına	19	3s/15d/1m	114	181
0106a	kar yağışı	7	7s	53	102
0113a	kar yağışı	6	6s	29	49
0113b	kar yağışı	23	5s/13d/5g	100,5	146
0121	yağış/fırtına	6	6s	36	65
0124	yağış/fırtına	16	4s/12d	76	121
0225	sel	17	6s/11d	75	132
		352	169s/151d/27g/5m	1845,1	2987

Tablo 2: Zaman/görünüş eklerinin birimlere göre dağılımı

Zaman/Görünüş eki	Gözlenen sıklık
-DI	269 (%76,42) (10'u görüşme)
-(y)DI	5 (%1,42)
-(I)yor	45 (%12,78) (3'ü görüşme)
-(I)yor-du	1 (%0,28) (görüşme)
-∅	15 (%4,26) (8'i görüşme)
-(y)AcAk	14 (%3,98) (2'si görüşme)
-(y)AcAk-tlr	1 (%0,28) (görüşme)
-miş	1 (%0,28) (görüşme)
-Ar/lr	1 (%0,28) (görüşme)
Toplam	352 (%100)

Tablo 3: Veri tabanındaki yantümceler (yt) dağılımı

	Yapılar	1 yt	2 yt	3 yt	4 yt	
Ad görevli yt #52	-mA	11	15	4	1	31
	-DIK	5	2	1	-	8
	-mAK	6	1	1	-	8
	-(y)AcAk	1	1	1	-	3
	-(y)Iş	-	1	1	-	2
Sıfat görevli yt #92	-(y)An	52	19	4	2	77
	-DIK	5	5	-	-	10
	-(y)AcAk	2	-	1	-	3
	-miş	2	-	-	-	2
Belirteç görevli yt #21	-(y)InCA	2	3	-	1	6
	-(I)ken	4	2	-	-	6
	-(y)ArAk	3	1	-	-	4
	-(y)Ip	1	-	2	-	3
	-mAdAn	2	-	-	-	2
Toplam		96	50	15	4	165

Tablo 5: Ölçülen değerler için veri tabanında geçen bazı tümce kalıpları

Sıcaklık	yer tümleci- DA (yerleşim birimi)	en düşük sıcaklık	(sıfırın altında)	ile	yer tümleci- DA (yerleşim altbirimi)	ölçül-	
	zaman dilimi (örn. gece)						
	hava sıcaklığı-Ø		[tam sayı]	-(y)A kadar düş- ol-			
	yer tümleci-Ø		derece	-(y)I gör-			
hava		(çok) soğuk					
Rüzgarın hızı	fırtına rüzgar	-(n)In saatteki hızı	(zaman zaman) (yer yer)		[tam sayı] kilometre	-(y)I bul- -(y)A ulaş-	
				saatte		hız	-(y)A ulaş-
Kar kalınlığı	yer tümleci- DA	kar kalınlığı	(yer yer)	[tam sayı] santimetre	-(y)A kadar ulaş- -(y)I bul-		
Görüş mesafesi	yer tümleci- DA	görüş mesafesi	(yer yer)	[tam sayı] metre	-(y)A kadar/-(n)In altına düş-		

Tablo 6: Özne görevindeki adöbeklerinin anatümce (at) ve yantümcelerdeki (yt) dağılımı

Özneler	-canlı	-canlı	+canlı	-/+ canlı (ötekiler)								Toplam
	doğa güçleri	etki	insan	kurum	yer	taşit	nesne	önlem/ çözüm	yt (ad görevli)	yapı	hayvan	
at	94 +6	79 +1	45 +14	13	37	16	13 +1	11	10	10	2	352
yt	57	31	37 +6	3	14	11	5	7	2	2	2	177
Toplam	157	111	102	16	51	27	19	18	12	12	4	529

Tablo 7: Yüklemlerin anatümcelere (at), yantümcelere (yt) ve öznelere göre dağılımı

Yüklemler	etken		edilgen		sıfat		var/yok		ad-DA/-DAn		Toplam	Yüzde	
	at	yt	at	yt	at	yt	at	yt	at	yt			
Özneler	doğa güçleri	91	52	4	3	4	2	1	0	0	0	157	%29,68
	etkiler	45	20	28	9	2	1	1	0	4	1	111	%20,98
	insan+ kurum	50	36	15	7	3	1	2	2	2	0	118	%22,31
	ötekiler	64	26	34	11	1	3	0	3	1	0	143	%27,03
	Toplam	250	134	81	30	10	7	4	5	7	1	529	%100
	Yüzde	%72,59		%20,98		%3,21		%1,7		%1,51		%100	

Tablo 8: En sık geçen eylemler ve eşdizimli oldukları (özne/nesne) adöbekleri

Eylem	# at+yt	Adöbekleri
etkili ol-	16+16	fırtına/lodos/rüzgar, sağanak/yağış/ karla karışık yağmur, kar yağışı/kar, sis
düş-	17+4	yıldırım, çatı/dal, yola/çukura, (miktar ifadesiyle beraber) yağış/görüş mesafesi/hava sıcaklığı
yap-/ yapı-	9+10	sefer, taşımacılık, açıklama/ tespit/ uyarı/ inceleme/ çalışma, arıza, hız, kayak, ders
yaşa-/ yaşan-/ yaşat-	13+4	sorun/aksama/elektrik kesintisi/trafikte yoğunluk, sıcaklıkta düşüş, su taşkını/toprak kayması, can kaybı, zor anlar
etkile-/ etkilen-	13+3	hayatı/yaşamı/ulaşımı/trafik akışını/kıyıları olumsuz (etkile-), su baskınından (etkilen-)
kal-	12+4	yolda, su/çamur altında, zorunda, mahsur, ad görevli yantümce
sür-/ sürdür-	12+3	çalışma/karla mücadele, sağanak/kar yağışı, etkisini, ad görevli yantümce
bekle-/ beklen-	11+3	kar/ sağanak/ yağmur/ karla karışık yağmur, don/buzlanma, yardım, ad görevli yantümce
gör-/ görül-	8+5	sis/yağış, sis bulutu/buzlanma, zarar, (miktar ifadesi) dereceyi
başla-/ başlan-/ başlatıl-	8+4	yağış/ kar yağışı/ sağanak, çalışma, ad görevli yantümce
devam et-	7+4	yağış/kar yağışı/fırtına, çalışma/hazırlık